

Brane Završan, i gralec

Pravičnik ost mi čedalje več pomeni. Blef se r je obnese

Pred nekaj dnevi je film Tir italijanskega režiserja Alberta Fasula, v katerem je Brane Završan odigral glavno vlogo, na mednarodnem filmskem festivalu v Rimu prejel osrednjo nagrado za najboljši film.

*Patricija Maličev,
foto Jure Eržen*

Vnjem igra šoferja kamiona Branka, ki je pripadnik slovenske manjšine na Reki, s hrvaškim državljanstvom, slovensko govoreč s svojo družino in hrvaško govoreč s šoferskimi kolegi, in posebnost tega filma je, da gre sicer za igrani film, a pristop je dokumentarističen. Fasulo je namreč režiser dokumentarcev.

Završan je predlani poleti zaradi filma čisto zares opravil izpite, da je lahko postal šofer kamiona, se zaposlil v veronskem prevoznem podjetju in nekaj mesecev v strašansko dragem kamionu prevažal hrano po Evropi. Kaj takšnega bi med njegovimi igralskimi kolegi za vlogo v filmu bil sposoben storiti le malokdo.

Izkupiček je fenomenalen – in tega mnenja je bila tudi festivalska žirija, ki mu je hotela nameniti še nagrado za najboljšo moško vlogo.

Brane Završan je vsestranski umetnik z magisterijem mednarodne šole teatra, mima in giba Jacquesa Lecoqua v Parizu, kamor se je podal po opravljeni AGRFT. Trenutno je zaposlen v Slovenskem ljudskem gledališču v Celju, sicer pa je ustvaril več kot 80 filmskih vlog: med drugim je bil deminer v oskarjevem nagrajencu 2002 *Nikogaršnja zemlja* Danisa Tanovića, potujoči igralec v Stoppardovem *Rosencrantz in Guildenstern sta mrtva*, dobitniku beneškega zlatega leva 1990, metalurg v *To Kill a Priest* Agnieszke Holland, Gorazd v *Morani* Aleša Verbiča, patriot v Štiglichevem *Patriotu*, moč v *Instalaciji ljubezni* Maje Weiss ...

Je avtor, režiser in koreograf ali oblikovalec giba in scenarist številnih plesnih predstav, uspešnic slovenskih nacionalnih

gledališč. Njegova *Nevidna civilizacija* je bila nominirana za najboljši dokumentarni film na festivalu svetovnega dokumentarnega filma v Tokiu (2003), ciklus izobraževalnih filmov *Volja najde pot*, katerega idejni oče je, pa odlikovan z gongom ustvarjalnosti (2002/03). Delal je tudi kratke filme za zavod za zaposlovanje, v katerih je inteligentno, duhovito in s skoraj ciničnim pristopom poskušal motivirati brezposelne, da je treba začeti na novo.

Njegova posebnost je združevanje različnih področij scenskega ustvarjanja: gledališka, filmska, radijska in televizijska igra, oblikovanje gledališkega giba, snovanje avtorskih plesnih predstav, gledališka in filmska režija, izobraževalni filmi, scenaristika dokumentarnih filmov, pedagogika, prepesnjevanje iz tujih jezikov in pisanje songov, petje, vodenje raznih dogodkov ... Je tudi predavatelj na akademiji za ples.

Pred leti je v paritvenem obdobju jelenov eden od njih, kapitalni, medtem ko je Završan z motorjem vozil po cesti, čelno trčil vanj. Nista oba preživela.

Prvič se srečava in pogovarjava, ampak v zadnjih dveh dneh so mi mnogi govorili, kako fajn človek ste.

No, ne vem natančno, kaj naj bi to pomenilo. Vem pa, da zavestno nočem nikomur nič hudega. Nasprotno, zavestno, če imam občutek, da me nekdo potrebuje, tudi pomagam. Ta socialna nota pomeni, da sebe v takšnih situacijah postavim preveč na stran. Tega se bom moral malce odvaditi. To, da so mi drugi bolj pomembni od sebe, je verjetno del nekakšne tradicije, vzgoje. Mogoče ste zaradi tega o meni dobili takšne informacije ...

Kako ste bili vzgojeni?

Bolj avtodidaktično.

Odrasli ste pred blokom, torej med vrstniki ...

Seveda, to so bili tisti časi. Meni in bratu je bila precej zgodaj dana samostojnost. Družina je za vse nas bila osnovna referenca: pomagali smo si na vseh ravneh. Če je kdo gradil hišo, smo vsi pomagali, delili smo s tistimi, ki niso imeli, in tisti, ki so imeli več, so delili z nami. Kljub vsemu sem otrok socializma, in to z velikim veseljem. Socialna nota je na prvem mestu. Individualizem me nažira, sploh v mojem poklicu. Individualizem je v gledališču slepa ulica. Če na odru s kolegom nimava dialoga, temveč tolčeva vsak svoj monolog – ker je najbolj pomembno jaz in jaz in jaz –, je gledališče mrtvo. Tega problema se zavedam predvsem pri delu s študenti in to je krhka tema, ki zahteva previdnost ...

Svet kapitala, v katerem živimo, nam kar naprej polaga v usta, da imamo pravico svobodno odločati zase. Prava plat te medalje pa je, da je vsak prepuščen sebi in je obsojen, da mora zase poskrbeti sam. Zdajšnje generacije to že v celoti okušajo, saj je jasno, da nihče drug tega ne bo storil namesto njih. Važna je samo moja rit! To je postal *modus vivendi*.

Če se vrneva k vašemu odrasčanju – menda ste pri desetih letih vrstnike v bloku debelo sleparili pri pokru ...

(smeh) Točno vem, kdo vam je to povedal. Nihče drug kot Ali, moj dragi prijatelj in sosed iz mladosti.

Gotovo ni pretiraval. Torej ste?

Sem. Kaj pa se pri pokru drugega dela?! Zdaj se sprašujete, kaj to pove o meni. Gotovo sem slab luzer, slabo izgubljam, kar ni dobra popotnica. Obenem to pomeni, da si postavljam zelo visoke standarde. Hkrati pa mi je bilo leta in leta zelo pomembno, kakšen vtis sem dajal ljudem. To vem ...

Film Tir, v katerem igrate glavno vlogo in ste skorajda edini nastopajoči, je na nedavnem mednarodnem filmskem festivalu v Rimu prejel nagrado za najboljši film. Kako vam je?

Super.

Ste kaj takega pričakovali?

Nikakor ne.

Menda so vam hoteli podeliti tudi nagrado za najboljšo glavno moško vlogo, toda festival ima neka svoja notranja pravila ...

Ja, nekaj žirantov mi je to povedalo. In povedali so mi tudi, da če film dobi glavno nagrado, potem za isti film ne podeljujejo nagrad za posamezne segmente. Kar je resnično lep kompliment. Kakšen občutek imam po tej nagradi? Krasen. A naj povem,

da je bila nagrada za vse sodelujoče že to, da smo film posneli. Da smo ga sploh lahko začeli snemati. Glede na to, da gre za dokumentaristični pristop, bi se lahko hitro zgodilo, da ne bi bilo mogoče izluščiti tematike. Čeprav je osnovni scenarij obstajal ...

Druga nagrada je, da je film gledljiv. Tretja nagrada pa je, da smo bili povabljeni na festival, in to v glavno selekcijo, tekmovalni program.

Italijanski časopisi so vam – ker je že na beneškem filmskem festivalu zmagal dokumentarec Sacro gra (Sveti gral) – nadelo ime Sacro Tir ...

(smeh) Kaj res? Tega pa nisem vedel ...

Kako je prišlo do snemanja filma?

Začetek sega devet let v preteklost. Režiser Alberto Fasulo se je na poti med Bologno in Neapljem znašel sredi splošne stavke, ustavil se je ves potniški promet. Bilo je sredi noči in mudilo se mu je, ker bi zjutraj že moral biti na enem od snemanj kot tonski tehnik. Odločil se je za avtoštop. In ustavil mu je tovornjak. Takoj so zapele CB-postaje (*v beneškem dialektu pove namišljeni pogovor med dvema šoferjema: Poslušaj, eden od naših je, daj, vzemi ga do tam in tam, kje si? No, se dobimo tam in tam ...*)

In tako se je Alberto nekaj ur vozil z njimi. Bil je popolnoma fasciniran s tem svetom. Zato je kmalu začel razmišljati o dokumentarnem filmu – predlani pa se je čisto zares spraval k pisanju scenarija.

Predzgodba?

Učitelj matematike iz Splita, ki je postal šofer kamiona. Zakaj? Ker je njegova plača znašala 400 evrov, otroci pa si želijo nadaljevati šolanje na fakulteti, za to pa potrebuje denar. Opravi vse potrebne izpite, se odpravi v Italijo, dobi službo v prevoznem podjetju. Alberto je tega učitelja čisto zares spoznal, kajti zgodba je resnična, in ko sta že nekako začela snemati, mu postane jasno, da se Željko vsako jutro obrije pred snemanjem, o firmi, ki mu daje denar za preživetje, ne bo grdo govoril, ne bo govoril o prekrških, ki jih dela zato, da zadovolji podjetje in trg ...

Režiser je potreboval nekoga, ki bo postal šofer za potrebe filma ...

Seveda, rekel je, da potrebuje igralca, ki bi lahko peljal to zgodbo. Na praznovanju svojega rojstnega dne se je Alberto razgovoril, da še nima igralca; ta naj bi bil z Vzhoda in dovolj nor, da bo opravil vse potrebne izpite in se šel kamionista.

Opravili ste voziški izpit C-kategorije, se napiflali evropsko zakonodajo.

Vse to. A če nadaljujem, povezal naju je skupni prijatelj Andrea Collavino, s katerim sem sodeloval pri predstavi *No Man's Land*,

Page: 28

Reach: 125000

Country: SLOVENIA

Size: 1838 cm2

3 / 6

ki smo jo po scenariju filma pripravili v Teatru Metastasio v Pratu ... Rekel je Albertu, da pozna igralca, ki je dovolj nor. Režiser me je poklical, češ, kdaj imam čas, in sem kar malo zadržljivo rekel, da jutri. Jutri je bila sobota in dejansko se je pojavil pred vrati. Deloval je zelo iskreno: rekel je, da še nikoli ni delal z igralci, ker je pač dokumentarist, pojasnil pa mi je, kaj je hotel posneti ... »Izkoriščanje Evrope vzhodnjaških delavcev.« Bil sem za. Sicer nisem takoj priznal. Potem pa sem se lotil izpitov, najprej C-kategorije, potem E, kar pomeni, da imaš lahko prikolico, nazadnje pa moraš narediti še poklicno kvalifikacijo, da postaneš profesionalni šofer.

To ste tako povedali, kot da ste te izpiti opravili mimogrede.

Saj sem, ni bilo težko. Rad vozim, avto ali karkoli. Mogoče imam dober občutek za te stvari. Tudi inštruktor mi je rekel, da mi je šlo zelo dobro. Rikverc ob pločnik. Ampak najtežje je bilo šele pred mano ...

Kaj?

Moral sem se zaposliti v tem veronskem italijanskem prevoznem podjetju. Nihče ni smel vedeti, da sem igralec.

In kaj ste potem počeli?

Bil sem v službi. Najprej sem bil določen za spremljevalca tovornjakarju Makiju, Marjanu Šestaku z Reke, ki je potem tudi sodeloval v filmu. Zelo talentiran, ga boste videli.

Potem sem tri mesece vozil hrano po Evropi. Film naj bi bil samo posledica oziroma naj bi nastajal sproti. Toda to je bilo lažje reči kot narediti. Prvih štirinajst dni smo dejansko delali skupaj z režiserjem, ki je hkrati snemalec, organizatorjem, tonskim tehnikom, asistentko kamere ... Toda ko smo prvič prišli do Švedske, so vsi pregoreli. Urniki šoferjev so nori: če imaš uro natovarjanja ob dveh zjutraj, moraš biti takrat tam in pika. Ni veliko spanja v tej službi.

Podjetje te prek satelitskega računalnika kar naprej nadzoruje, natančno vidijo, kje si, predvsem pa, ali si na mestu ali voziš. Ker pa sem bil nov v poslu, so hoteli videti, koliko me je v hlačah – dajali so mi precej zahtevne rute. Šoferski krst pač.

Kaj so težke in neprijetne vožnje za šoferja tovornjaka?

Največkrat so to prenatrpani urniki. Da je treba nekam priti hitro. Po Nemčiji lahko narediš tudi 300 km več, da boš po določeni poti do cilja prišel prej, kot če bi šel samo naravnost. Gost promet in kolone naredijo svoje. Te stvari pa moraš vedeti ... Zoprne vožnje pa so po regionalnih cestah, v vzhodni Nemčiji je tega ogromno. Potiš se celo

noč in adrenalin je na vrhuncu. Ceste so izjemno ozke. Bal sem se, da bom ob zunanja vzvratna ogledala, da mi jih bo nasproti vozeči tovornjakar enostavno odnesel. Jasno mi je bilo, da če bo kolo tovornjaka zapeljalo čez bankino, bo dol zgrmela tudi prikolica; 40 ton je masa, ki se ne ustavi, ko začne lesti s ceste ... Če bi razbil ogledalo, bi zanj plačal 1500 evrov. V igri so bili centimetri. In tako izurjen pa seveda nisem bil. Na začetku sem se tresel kot pes. Hkrati sem bil odgovoren, da se med vsem tem snema še film in obenem naj bi še igral. To zadnje je bilo še najmanj.

Ustvariti ste morali situacije, v katerih ste lahko »obdelali« teme, predvidene v scenariju?

Dialogi seveda niso bili napisani, ustvarjali smo jih sami. Z **Lučko Počkaj**, ki igra ženo, po telefonu govoriva o bistvenem problemu – kaj je družina, ki je oddaljena, za katero se šofer žrtvuje, da jo bo lahko preživel, hkrati pa se ji odreče; govoriva o njihovi trpki resnici. Pogovori so potekali direktno. Improvizirani, brez priprav. Največkrat sploh nisem vedel, kdaj bo Lučka klicala in kaj bo tema pogovora. To ji je Alberto sporočil po sms-ju, tako da jaz ne bi vedel za to.

Alberto pa se je še bolj razveselil, če se je telefon oglasil v največji gužvi, na kakšni milanski periferiji, ko sem prehitel tovornjak. To je bilo namreč slikovno zanimivo.

V filmu se zgodi tudi vdor zasebnega življenja. V nekem trenutku vas po telefonu pokliče prijatelj s posebno novico ...

Ja, to je bil zasebni klic. Prijatelj me je poklical, da bi mi povedal, da ima možnost zamenjati manjše stanovanje za večje za minimalno razliko v vsoti. Obljubil sem mu pomoč. To je nastavilo zelo lepo temo. Razvijemo zgodbo, ki se je pripeljala mimo scenarija: prijatelj v filmu postane sin, ki teče k mami in se ji zahvaljuje, še predno ta izve za mojo odločitev. Potem jezna pokliče, zakaj se nisem, preden sem karkoli obljubil, pogovoril z njo. To so namreč najini prihranki za obdobje, ko bova šla v pokoj ...

Tisti, ki so film že videli, in to so seveda Italijani, so pohvalili Lučko, ki je s svojimi izjavami razbila italijanski stereotip o mami, ki mora vse slepo žrtvovati za otroke. Ona se v mislih ustavi, razmisli, ali je žrtvovanje edina možna stvar, ki jo naredimo za otroka, ali ni treba najprej pomisliti nase. Italijanske gledalke so bile navdušene ...

Kaj vas je na teh poteh po cestah in med snemanji najbolj presenetilo?

Nič posebej ...

Se vam nikdar ni pokvaril tovor ali da

ste zamujali?

Ne, to ne, se je pa zgodilo, da sem bil na dogovorjenem mestu za prevzem tovora, ta pa še ni bil pripravljen in ga lahko čakaš tudi nekaj dni. To se nama je zgodilo na plantaži zelenjave v Nemčiji. Še dobro, kajti potem sva prav tam z režiserjem posnela nekaj kadrov sezonskih delavcev. Grozljivo, bili smo sredi Nemčije, zdelo pa se je, kot da smo v kakšni faveli v predmestjih Ria de Janeira ...

S filmom ste na primeru šoferja Branka in njegovih kolegov prikazali grozljivo socialno razslojenost v združeni Evropi. Ni namreč vseeno, ali si šofer Romun, Bolgar ali Makedonec ali pa šofer Italijan ali Francoz ...

To sem si na začetku tudi sam želel. Zdaj sicer film ne govori neposredno o tem, govori o intimni zgodbi šoferja, vsa ta nesnaga, ki ste jo omenili, pa je vseeno prisotna.

Koliko znaša plača šoferja v firmi, v kateri ste bili zaposleni?

To podjetje ima sedež v Italiji, potem pa še hčerinski podjetji na Slovaškem in zdaj tudi na Hrvaškem. Če v podjetje vstopiš prek italijanske pogodbe, ti pritiče okrog 3000 evrov na mesec. Delaš nonstop. Počasi vse zaposlene šoferje preusmerjajo na bratislavsko izpostavo, kjer jim plača avtomatično pade s 3000 na 1560 evrov na mesec. Če pa gre za nove šoferje, to so navadno Romuni, ki vozijo v dvojkah, se pravi, da sta dva šoferja v kabini, na mesec dobita skupaj 1200 evrov. Grozljivo. Delo pa je, ne glede na to, da so šoferjem znižali plače, identično: odgovorni so za tovor, morajo ubogati podjetje in delovati protizakonito ...

Lahko rečete, da je režiser od vas dobil tisto, kar si je želel?

Zagotovo, pa tudi od filma. Vsi smo dobili več, kot smo pričakovali. Res smo imeli neverjetno srečo. Saj poznate zgodbe z jadrnanj, ko se ljudje v dveh tednih skupnega bivanja zasovražijo, celo stepejo ... Na dveh kvadratnih metrih v kabini sva z režiserjem preživela tri mesece. A ne tri mesece počitnic. Trdega dela, nepredvidljivosti, pri tem pa je bilo treba ohranjati kreativno občutljivost in ranljivost.

Kako je bilo?

Na trenutke fino, na trenutke katastrofalno ...

Kdaj je bilo katastrofalno?

Alberta zanima v najbolj kritičnih trenutkih delati maksimalno. Je lovec na verizem. Bolj ko sem bil utrujen, bolj je bil vesel. Včasih je pozabil, da sva imela zadaj tovor, 40 ton peze. Utrujen človek je sicer dobro videti v filmu, toda pozabljal je, da to

ni bilo varno ne zame, ne zanj, ne za film. Če se 40 ton začne valiti po avtocesti, lahko gre v maloro nekaj sto avtomobilov, da o človeških življenjih ne govorim. Hvala bogu, nič takega se nam ni zgodilo. Toda enkrat, vračala sva se iz Španije – in moral sem nakrasti ogromno časa – prekoračil sem vse omejitve, vozil sem predolgo – omejitev je štiri ure in pol, pavza itd. – deset in deset ur ... V nekem trenutku se me je med vožnjo polotila zelo nenavadna otopelost, hkrati pa se mi je pojavila bolečina v glavi. Nisem več slišal zvokov. Utrujenost? Prešinilo me je, kako in kje bom ustavil, preden padem skupaj ...

Kaj se je zgodilo potem?

Nič. Ustavili smo se. Nekaj sem si skuhal in nehal sem drhteti. Potem smo posneli eno od res redkih zrežiranih scen v filmu.

Po takšni nagradi bi pričakovali, da vas bo, na primer, poklical Winterbottom in vam ponudil vlogo v njegovem naslednjem filmu ...

Bil bi vesel.

Kakšne vloge bi si želeli?

Ne vem.

Po klavstrofobični šoferski kabini verjetno kaj kapitalno drugačnega?

Če govoriva o filmu, bolj vem, česa si ne želim kot tisto, kar si. Holivudskih produkcij gotovo ne. Bil sem mesec dni tam in dobil ponudbo, naj ostanem, a ne, hvala. Posnel sem sicer film *The Heart of Justice* oziroma sekvenco v njem z Dennisom Hopperjem, a v LA-ju ne bi mogel živeti. To mesto in mentaliteta nista zame. Ameriška agentka mi je zagotavljala, da bi imel resne možnosti ...

S Timom Rothom in Garyjem Oldmanom ste sodelovali v filmu Rosencrantz in Guildenstern sta mrtva – kateri vam je bil ljubši in zakaj?

Tim. On je delavec. Sceno analizira, postavi strukturo, jo izpelje. Je bil pa na tem snemanju precej vase potegnjen, čeprav sva se že prej srečala v filmu *To Kill A Priest*, kjer sva imela več stika. Tam je bila tudi ekipa bolj povezana. Z njim, Edom Harrisonom, predvsem pa Petom Postlethwaitom in Christopherjem Lambertom smo imeli zelo kreativno sodelovanje.

Gary ima velik talent in dela po občutku. Njegov odnos do celotne ekipe pa je muhasta zvezdniški. Zaradi njegovega neznanja teksta smo neko sceno ponavljali triintri-desetkrat. V tej sceni sem se moral, med nihanjem na vrvi z ene strani ladje na drugo, povzpeti za dva preprima, torej dvigniti celotno svojo težo le z rokami. Za zadnji poskus nisem imel več moči. Treščil sem v

Page: 28

Reach: 125000

Country: SLOVENIA

Size: 1838 cm2

5 / 6

ograjno in si pošteno poškodoval obe nogi. Ekipa je priskočila, Stoppard se je opravičil, Gary pa kot da se ga nič ne tiče. Šel je s snemanja, da si odpočije.

Igralec, režiser, scenarist, prevajalec, pevec, pedagog, kamionar ... Preveč za enega človeka ali ravno dovolj?

Premalo. Veliko stvari je še, ki jih bi rad in jih moram še narediti v času svoje eksistence.

Bi lahko rekli, da se v kapitalnega človeka lahko zaleti samo kapitalni jelen?

(smeh)

Zakaj je izbral vas?

Ker je bil naiven. Da se jelen zaleti v kozoroga – jasno je, da bo jelen padel. Zelo mi je žal zanj, ampak jaz sem ostal živ.

Menda sta trčila z glavo. Vas je torej rešila čelada?

Tudi. Čeprav mi je z rogovi prebil vezir in imam na čelu lep spomin. Žal sem mu zlomil tretje vretence, sebi pa stegnenico. Bila pa je to prelomnica v mojem življenju, kajti po nekaterih napovedih in statistikah bi moral biti pokojni. Nekaj let me je to držalo, bil sem manj divji, zdaj pa sem isti. Modrost ne traja večno.

V kaj ali koga najbolj verjamete?

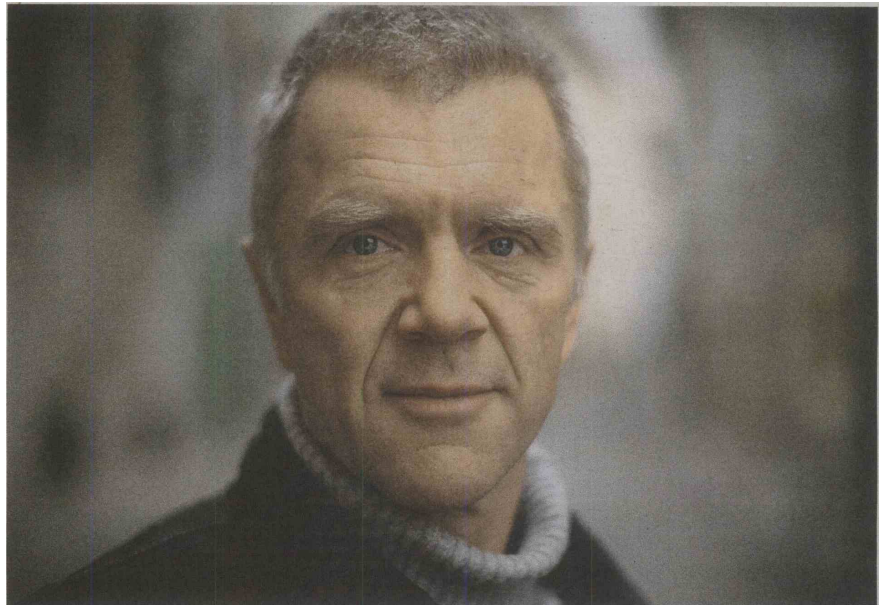
Kar v človeka. Vem, da se pošteno delo obnese. Pravičnost mi čedalje več pomeni. Blef se ne obnese.

Kako ga prepoznate?

Včasih razumsko, včasih z občutkom, v trebuhu me nekaj zaščemi. Telo tudi rezonira, a za pogovor o tem bi porabi'a veliko časa. Prisegam na *fair play*. In Brel mi je položil v usta, »neumnost je svetovni zajedavec, lenoba pa špeh okrog srca in okoli možganov«. »

“

Svet kapitala, v katerem živimo, nam kar naprej polaga v usta, da imamo pravico svobodno odločati zase. Prava plat te medalje pa je, da je vsak prepuščen sebi in je obsojen, da mora zase poskrbeti sam. Zdajšnje generacije to že v celoti okušajo, saj je jasno, da nihče drug tega ne bo storil namesto njih. Važna je samo mojarit! To je postal modus vivendi.

Page: 28

Reach: 125000

Country: SLOVENIA

Size: 1838 cm2

6 / 6

